

9.2 A KISISKOLÁSOK KÖRNYEZETTUDATOSSÁGRA, FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉSÉNEK ALAPJAI

KÉRDÉS

- Miért fontos a fenntarthatóság, környezettudatosság kérdése napjainkban?
- Miért fontos, hogy a pedagógus kompetenciák között elvárás a környezeti nevelésben mutatott jártasság?

A kisiskolások környezettudatosságra, fenntarthatóságra nevelésének feladata a legmarkánsabban a Környezetismeret tantárgy keretében tud megvalósulni. Azonban a tantárgyi koncentráció lehetőségét kihasználva más tantárgyak oktatása során is megjelenhet ez a nevelési cél. A környezeti nevelés során komplex kompetenciafejlesztésre van lehetőségünk. A fenntarthatóságra nevelés terjesztéséhez interdiszciplináris szemléletre van szükségünk. (Ádám – Boldis 2013, Borvendég et al. 2020, Cseh et al. 2015, Makádi 2015, Makádi et al. (szerk.) 2015, Havas 2001, Horváthné 2013, Kollarics 2014, Major 2012, Malatinszky 2019, Pongrácz et al. 2022 Szabó M. – Angyal Zs. (szerk.) 2012, Vásárhelyi 2010, Vehrér – Pongrácz 2018, Woodward et al. 2020)

A pedagóguskompetenciákat a 326/2013. (VIII.30.) Korm. rendelet 7. § határozza meg:

- a.) „szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás,
- b.) pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése és a megvalósításukhoz kapcsolódó önreflexiók,
- c.) a tanulás támogatása,
- d.) a tanuló személyiségének fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesülése, a hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló többi gyermekkel, tanulóval együtt történő sikeres neveléséhez, oktatásához szükséges megfelelő módszertani felkészültség,
- e.) a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése, esélyteremtés, nyitottság a különböző társadalmi-kulturális sokféleségre és a fenntarthatóság szempontjaira, integrációs tevékenység, osztályfőnöki tevékenység,
- f.) a pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése,

- g.) a környezeti nevelésben mutatott jártasság, a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselője és a környezettudatossághoz kapcsolódó attitűdök átadásának módja,
- h.) kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás,
- i.) elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért.”

A nyolc kompetenciaterület a 122/2018. (VII.10.) Kormányrendelet bővítette ki kilencre és ekkor került az elvárások közé a környezeti nevelésben mutatott jártasság. Az Oktatási Hivatal az Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez (2020) kiadványa megfogalmazta a pedagóguskompetenciák indikátorlistáját. A kompetenciákhoz (*tudás, képességek, attitűdök*) leginkább hozzárendelhető tevékenységeket az indikátorok írják le.

A „környezeti nevelésben mutatott jártasság, a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselője és a környezettudatossághoz kapcsolódó attitűdök átadásának módja” indikátorai:

- ▶ 7.1 „Segíti a gyermekeket, tanulókat, hogy megértsék a nem fenntartható és fenntartható fejlődés különbségeit.
- ▶ 7.2 Kihasználja saját szakterületén, illetve intézményében a fenntarthatóságra nevelés pedagógiai lehetőségeit.
- ▶ 7.3 Lehetővé teszi a tanulók számára, hogy saját cselekedeteikkel, viselkedésükkel hozzájáruljanak a fenntarthatósághoz, tudatosítva bennük, hogy a jövő rajtuk is múlik.
- ▶ 7.4 Segíti tanulóit, hogy a múlt és a jelen tükrében kreatívan gondolkodjanak a lehetséges jövőről.”

FONTOS!

- A pedagógus példakép, ezért a környezettudatosságra, fenntarthatóságra nevelés csak akkor lehet hiteles, ha a pedagógus is elkötelezett.
- Nemcsak szavakkal, hanem tettekben is bizonyítanunk kell!

A kisiskolások környezeti nevelésével kapcsolatos nevelési feladatokat, célokat, kompetenciákat, fejlesztési, tanulási területeket az aktuálisan érvényes Nemzeti Alaptantervben (NAT) határozzák meg. A NAT 2012 nevelési céljai között szerepel a „Fenntarthatóság, környezettudatosság”:

- „A felnövekvő nemzedéknek ismernie és becsülnie kell az életformák gazdag változatosságát a természetben és a kultúrában.
- Meg kell tanulnia, hogy az erőforrásokat tudatosan, takarékosan és felelősségteljesen, megújulási képességekre tekintettel használja.
- Cél, hogy a természet és a környezet ismeretén és szeretetén alapuló környezetkímélő, értékvédő, a fenntarthatóság mellett elkötelezett magatartás váljék meghatározóvá a tanulók számára.
- Az intézménynek fel kell készítenie őket a környezettel kapcsolatos állampolgári köteleességek és jogok gyakorlására.
- Törekedni kell arra, hogy a tanulók megismerjék azokat a gazdasági és társadalmi folyamatokat, amelyek változásokat, válságokat idézhetnek elő, továbbá kapcsolódjanak be közvetlen és tágabb környezetük értékeinek, sokszínűségének megőrzésébe, gyarapításába.”

Ezeket a nevelési célokat a NAT 2020 is megtartotta. Azonban módosított az alsó tagozatos Környezetismeret óraszámában, témaköreiben, módszertani elvárásaiban. „A környezetismeret tanítása a 3. évfolyamon kezdődik, és a technika és tervezés, a magyar nyelv és irodalom, a vizuális kultúra, a matematika és az etika tantárgyak keretei között, az 1–2. évfolyamon megvalósult fejlesztésekre és tevékenységekre épül.” (NAT 2020 p. 366)

Tehát a NAT tantárgyközi feladatnak tekinti a környezeti nevelést, amely nemcsak a természettudományok feladata. Tehát a tantárgyi koncentráció szerepének meg kell erősödnie különösen az 1–2. évfolyamokon, hogy a környezetismerettel, környezeti neveléssel kapcsolatos témakörök teret nyerjenek, és ezzel pótolják az önálló környezetismeret tantárgyat.

A kisiskolások környezeti nevelésében alapozhatunk az óvodai környezeti nevelésre, amely a környező világ tevékeny megismerése keretében valósul meg.

A KÖRNYEZETI NEVELÉS

A környezeti nevelés egy komplex folyamat, amely során a pedagógiai gyakorlat szinte minden tudományterülettel kapcsolatba kerül, azaz multidiszciplináris megközelítést igényel a pedagógustól. A környezeti nevelésben a holisztikus megközelítésre kell törekednünk, amely:

- a teljes személyiségre hat
- egyszerre hat az értelemre és az érzelmekre

- egyszerre jelenik meg benne a természettudományos gondolkodás és a művészi érzékenység
- együtt van jelen a természeti és társadalmi környezet iránti érzékenyítés
- együtt van jelen az analizáló és szintetizáló gondolkodásmód
- együtt van jelen a szokásalakítás és az aktív cselekedtetés
- együtt van jelen az együttműködésre és a problémamegoldásra nevelés

A KÖRNYEZETI NEVELÉS FOGALMA:

Olyan folyamat, amely során a tanulók az életkori sajátosságaikhoz igazodva

- megismerik az őket körülvevő természeti és társadalmi környezet értékeit, kölcsönhatásait és a jelentkező problémákat,
- megszerzik azokat a környezeti ismereteket, kompetenciákat, amelyek segítik a problémák megoldását, a természeti és társadalmi környezet fenntarthatóságát, harmóniáját
- természettudományos érdeklődésre, nyitottságra, ismeretszerzésre motivál
- környezettudatos gondolkodásmódra, viselkedéskultúrára, szokásrendszerre, életmódra készít fel

A kisiskolások környezeti nevelésének célja:

- a tanulók közvetlen környezetében lévő világ értékeinek megismertetése, megszerettetése
- a természeti és társadalmi környezethez fűződő pozitív érzelmi viszony, tisztelet alakítása
- a környezethez való pozitív attitűd, helyes értékrendszer kialakítása
- az élő és élettelen környezeti tényezők összefüggéseinek megláttatása a helyi sajátosságok felhasználásával
- környezeti tudatosság formálása saját tapasztalatok megszerzésével, az ok-okozati összefüggések megláttatásával,
- környezeti problémák iránti érzékenység felkeltése
- környezetbarát szokások, és viselkedéskultúra kialakítása
- környezetvédő, a környezet iránt felelős gondolkodásmód megalapozása
- a környezeti problémák enyhítéséhez, megoldásához szükséges értelmi, érzelmi és testi készségek, képességek fejlesztése
- képessé tenni a tanulókat a környezetüket érintő események, tevékenységek kapcsán kritikán alapuló véleményalkotásra
- a környezettudatos életmód alapjainak kialakítása
 - ▶ a tanulónál kialakuljon a környezet megfontolt, mértéktartó felhasználása
 - ▶ pl.: az energiával; vízzel, árammal való takarékoskodás, a pazarlás elkerülése

Az iskolai környezeti nevelés szinterei:

- tanórákon: tantárgyi keretek között
- tanórán kívüli keretek között: szakkör, intézménylátogatás (*múzeum, kiállítás*), tanulmányi séta, kirándulás, tábor, erdei iskola, akcióprogramok (*hulladékgyűjtés*), vetélkedők, tanulmányi versenyek, hagyományőrzés, jeles zöld napok, rendezvények, projektnapok, témahetek, iskolaker

A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS

A fenntarthatóság a jövőről való gondolkodás elve, amely egy újfajta környezet-szemléletet, globális gondolkodásmódot igényel. A fenntarthatóságra nevelés átfogó folyamat, amely a tanulókat a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismeretekre és kompetenciákra készíti fel. A pedagógustól interdiszciplináris megközelítést igényel, vagyis értenie kell a természeti, társadalmi és gazdasági szféra összefüggéseit. A környezeti problémák a szélesebb gazdasági és társadalmi összefüggések figyelembevételével kezelhetők.

A környezeti nevelés a fenntarthatóság pedagógiájának része. A fenntarthatóságra nevelés épít a környezeti nevelés elveire és tovább bővíti a holisztikus szemléletmódot.

Jellemző rá:

- a rendszerben gondolkodás térben és időben
 - ▶ a lokalitás és a globalitás kérdésének értelmezése
 - ▶ a jelen és a jövő összefüggéseinek értelmezése
- az ökológiai szemléletmód kialakítása az élet minden területén
- a környezeti erőforrásokkal való bölcs, körültekintő gazdálkodás
- a fenntartható módon történő cselekvés
- hogy tevékenységközpontú
- a társadalmi felelősségvállalás
- a kulturális sokféleség elfogadása
- a másokkal való együttműködés képessége
- a kritikus gondolkodásmód
- az egész életen át tartó tanulásra motiválás

KOMPETENCIÁK	KÉPESSÉGEK, KÉSZSÉGEK, JÁRTASSÁGOK, ATTITÚDOK
Természet-tudományos	<ul style="list-style-type: none"> • A természettudományos érdeklődés, nyitottság kialakítása, kíváncsiság felkeltése • Az élő környezet és élettelen természet megismerése iránti érdeklődés kialakítása, pl.: kísérletek, tanulmányi kirándulások segítségével • A természeti és társadalmi környezetben lezajló folyamatok megértésének képessége • A természeti és társadalmi környezet között lezajló kölcsönhatások megértésének, összefüggések meglátásának, következtetések levonásának képessége • Az élőlények és környezetük közötti ok-okozati összefüggés • A szakszerűség fejlesztése, szakkifejezések folyamatos, pontos, megfelelő használatával • Vizsgálati eszközök pl.: nagyító, mikroszkóp használatának képessége • Környezetismereti algoritmus elsajátítása, alkalmazása • A kísérletezésben jártasság kialakítása • Diagramok, grafikonok, ábrák, rajzok értelmezése • A megfigyelések, mérések, kísérletek során nyert adatok áttekinthető rendezése, a vizsgálódások eredményeinek pontos megfogalmazása
Környezeti	<ul style="list-style-type: none"> • Környezettudatos magatartás kialakításának fejlesztése • A természeti környezet és az emberiség kulturális örökségének tiszteletben tartásának, és a megőrzés fontosságának megértése • Környezettudatos gondolkodásmód elsajátítása • Energiatakarékos magatartás kialakítása • Környezet védelmével kapcsolatos jogaink és kötelességeink megismerése • Környezetvédő akciókban való aktív részvétel kialakítása
Matematikai	<ul style="list-style-type: none"> • Csoportosítás, rendszerezés képességének fejlesztése • Becslés, mérés készségének fejlesztése • Mértékegységek helyes használata • Adatok összehasonlítása, elemzése
Tanulási	<ul style="list-style-type: none"> • Önálló tapasztalatszerzése képessége • Megfigyelőképesség fejlesztése • Figyelem, koncentrációs képesség fejlesztése • Önálló ismeretszerzés képessége • Emlékezőképesség fejlesztése a tanult ismeretek felidézésével • Összehasonlító- és/vagy megkülönböztető képesség fejlesztése adatok vizsgálatával • A lényegkiemelő-, és általánosító képesség fejlesztése • Az ok-okozati összefüggések felismerésének képessége • A logikus gondolkodás képességének fejlesztése következtetések levonásával • Ítéletképesség fejlesztése az állítások igazságtartalmának eldöntésével • Önálló véleményalkotás képességének fejlesztése • Önellenző, önértékelő képesség fejlesztése • Önálló gyűjtőmunka végzésére való képesség kialakítása
Digitális	<ul style="list-style-type: none"> • IKT eszközök használata kutatómunkához, projektfeladatokhoz
Életviteli	<ul style="list-style-type: none"> • Egészséges életmód szabályainak alkalmazása • Egészségtudatos szemlélet kialakítása • A reklámok kritikai be- és elfogadásának fejlesztése

9.1 táblázat Kompetenciák fejlesztése (saját szerkesztés)

Változó vásárlási, fogyasztási szokások	Légkör
Ökológiai lábnyom	Mezőgazdaság
Klíímaváltozás	Nemek közötti egyenlőség
Biológiai sokféleség	Népességnövekedés
Elsivatagosodás és aszály	Óceánok
Az emberi egészség védelme és előmozdítása	Őslakosok
Erdőirtás	Szegénység
Földhasználat	Települések – urbanizáció
Háztartási, ipari és veszélyes hulladék, szennyvíz	Tiszta ivóvíz

9.2 táblázat: A fenntarthatóság pedagógiájának témái (Vitályos 2014 alapján saját szerkesztés)

KULCSSZAVAK

- Pedagógus kompetenciák
- Nevelési feladat
- Környezeti nevelés
- Fenntarthatóságra nevelés
- Természettudományos kompetenciák
- Tanulási kompetenciák
- Környezeti kompetenciák
- Matematikai kompetenciák
- Digitális kompetenciák
- Életviteli kompetenciák

KÉSZÍTS PROJEKTMUNKÁT!

- Készítsenek kérdőíves megkérdezést a szülők körében a fenntarthatóságra, környezettudatosságra nevelés témakörében!
- Mennyire tartják fontosnak a szülők a környezeti nevelést?

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

- Melyek a pedagóguskompetenciák?
- Milyen elvárások kapcsolódnak a környezeti nevelés jártasságához?
- Melyek a környezeti nevelés sajátosságai, céljai?
- Mi az összefüggés a környezeti nevelés és a fenntarthatóságra nevelés között?
- Melyek a környezeti nevelés során megvalósuló kompetenciafejlesztések?